

УДК: 94-051 Андрієвич(477)(092)

Я.М. АНДРІЄВИЧ І ДЕКАБРИСТСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ

Гоменюк В.М.

(Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця»)

У статті зроблена спроба подати відомості про життя та діяльність Андрієвича Якова Максимовича, дворянина з Переяславського повіту, нащадка запорозьких козаків, художника-аматора.

Ключові слова: декабристи, повстання, Андрієвич, каторга, декабристський рух

Рух декабристів, який звикли ототожнювати лише з історією Росії, був визначним явищем і в українській минувшині. На початку XIX ст. активізувалося суспільно-політичне життя на теренах України, де діяли управи Південного товариства, Товариства об'єднаних слов'ян. І основну роль у цьому відігравали дворянські революціонери, на формування поглядів яких серйозно вплинула участь багатьох з них у знакових військово-політичних подіях першої чверті XIX ст. Під час Вітчизняної війни 1812 р. та закордонних походів 1813–1815 рр. вони наочно ознайомилися з життям європейських країн, просвітницькою та матеріалістичною філософією, з демократичними ідеями, ідеалами Великої французької революції – свободи, рівності і братерства.

Разом з російською кріпосницькою дійсністю й закордонними походами на формування революційного світогляду багатьох дворян-офіцерів справило вплив також і нестерпне становище селянства України – теренів, звідки немало з них походили або служили у військових частинах, що стояли в українських містах і селах.

На складання політичної ідеології декабристів здійснювало вплив і звернення до історичного минулого

України, зокрема, до боротьби українського народу за визволення з-під чужоземного гніту, за національну незалежність і волю [1, 42].

Практично в кожній воїнській частині були члени таємних товариств або ті, хто їх підтримував. Важливим центром діяльності декабристських організацій став Київ. Події повстання декабристів торкнулися, зокрема, Київської фортеці, окремі споруди якої нерозривно пов'язані з історією визвольного і революційного рухів. У спорудах Київської фортеці, зокрема, башті № 2 Васильківського укріплення, капонірах 1, 2 полігонів, Косому капонірі Госпітального укріплення ув'язнювали декабристів, утримували польських та українських учасників визвольного повстання 1863 р., організаторів та учасників гайдамацького руху, полонених, кріпаків-втікачів та учасників інших визвольних змагань.

Одним з в'язнів, який утримувався в Косому капонірі Київської фортеці до суду разом з іншими офіцерами та солдатами Чернігівського полку у 1826 р., був дворянин, нащадок запорозьких козаків, художник-аматор Андрієвич Яків Максимович (його роботи знаходяться в Читинському музеї (Росія); для Читинської Михайло-Архангельської церкви написав ікону Спасителя, який несе

хрест) [2] (рис. 1, з фондів Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця»).

Народився Яків Андрієвич у березні 1801 р. в селі Ярешках Переяславського повіту Полтавської губернії (тепер – Баришівського району Київської області). Военну службу почав інженером у Тверському драгунському полку в Молдові, служив

у кавалерійському ескадроні у Санкт-Петербурзі у 1811–1812 рр. Навчався у 2-му кадетському корпусі в Санкт-Петербурзі в 1812–1819 рр. А з 1819 р. – прапорщик 8-ї артилерійської бригади на Волині у Новограді-Волинському, де у 1823 р. було організовано таємну організацію «Товариство об'єднаних слов'ян» братами Андрієм і Петром Борисовими та польським революціонером Юліаном Люблінським. Члени Товариства прагнули звільнення селян з кріпацтва, знищення феодально-кріпосного гноблення, відстоювали рівність усіх громадян тощо, вважали за потрібне підготувати до революції весь народ, а не лише окремо військо. Як справжній український грома-

дянин Яків Андрієвич не міг стояти осторонь суспільно-політичних процесів в Україні – у 1825 р. він стає членом цієї організації.

Члени Товариства провели другі й треті збори на квартирі Я. Андрієвича у с. Млинишах. За ухвалою зборів його було офіційно відряджено до Арсеналу в креслярню з метою нібито «для креслення планів». Насправді він повинен був підготувати умови для поповнення боєприпасами військ на випадок повстання в Києві [3, 435].

Я. Андрієвич прибув до міста у середині жовтня і працював на Арсеналі до 14 січня 1826 р. Під час роботи на Арсеналі, за словами декабриста І.І. Горбачевського, «він знайшов одностумців серед заводських офіцерів, які погодилися підтримати повстання в Києві» [4, 43]. Також проводив агітаційну роботу серед «нижніх чинів» заводу, цікавився їх життям, умовами праці, розповідав про зміни, які повинні відбутися в житті народу.

У вересні 1825 р. у Ліщинському таборі під Житомиром «Товариство об'єднаних слов'ян» об'єдналося з Васильківського управою Південного товариства декабристів.

У Василькові з 1820 р. розмішувалися штаби 1-ї бригади 9-ї піхотної дивізії, Чернігівського піхотного полку та обох його батальйонів. Під час повстання Чернігівського піхотного полку Васильків став збірним пунктом повсталих, тут сформувалася Військова рада – штаб. Звідси повсталі роти полку вирушили в напрямку Мотовилівки.

Чернігівські офіцери, які твердо і без вагань вирішили почати повстання, припускали, що воно не обмежиться тільки Чернігівським полком; вони негайно вирішили підняти і навколишні полки, якими командували члени Південного товариства. З цієї метою вони відправили з Василькова гінця для повідомлення цих полків про початок повстання; гінцем був

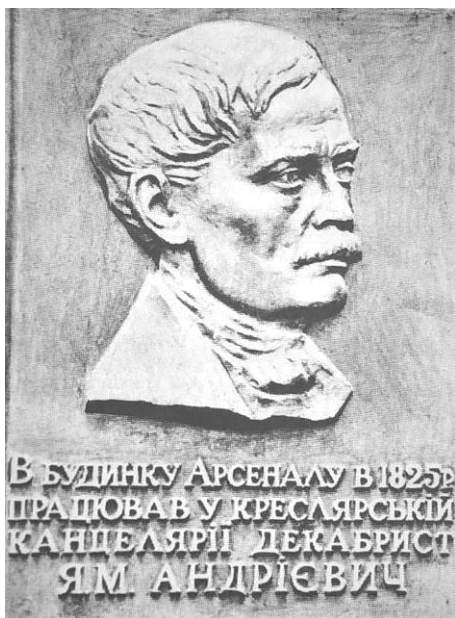
обраний член Товариства об'єднаних слов'ян Андрієвич Яків. Дізнавшись про повстання в Петербурзі, він сам приїхав 26 грудня 1825 р. до Василькова з Києва, де перебував при Арсеналі [5, 124].

Під час повстання Чернігівського полку в Трилісах на Київщині 29 грудня 1825 р. члени Товариства об'єднаних слов'ян були найактивнішими його учасниками. Вони намагалися надати всіляку підтримку Чернігівському полку. Усюди, де вони були, – в Житомирі, Новоград-Волинську, Баранівці, Старо-Костянтинівці – вони всіма силами прагнули підняти повстання в інших частинах на допомогу Чернігівському полку. Особливо багато зусиль доклали до цього Борисови Андрій і Петро, Яків Максимович Андрієвич, Бечаснов Володимир Олександрович, Горбачевський Іван Іванович, але спроби їх не дали результатів: виступ Чернігівського полку, не підтриманий іншими полками й Тульчинською та Кам'янською управами Південного товариства, як і повстання 14 грудня в Петербурзі, зазнав поразки [5, 129].

Практично всі члени Товариства були виявлені і заарештовані. У січні 1926 р. був заарештований і Я. Андрієвич. Його звинуватили в тому, що він готував повстання Чернігівського полку, без дозволу виїжджав з Києва до Василькова, Білогородки, Новоград-Волинського у справах таємної організації. Але Андрієвич все заперечував. Під час слідства він не назвав жодного прізвища своїх товаришів. Я.М. Андрієвич був засуджений до страти, але потім її замінили двадцятирічною каторгою. Він прибув до Читинського острогу 20 грудня 1827 р., звідти у вересні 1830 р. був переведений до Петровського заводу (тепер – місто Петровськ-Забайкальський Забайкальського краю, РФ), де залишався до 1839 р. 8

листопада 1832 р. термін каторги скорочений до 15 років, а 14 грудня 1835 – до 13 років.

10 липня 1839 р., Андрієвича було переведено на поселення до Верхньоудинська (Улан-Уде, Бурятія) [6, 188]. Я. Андрієвич помер 18 квітня 1840 р. у місцевій лікарні. Похований на кладовищі біля Троїцького собору. Могила знаходилась в 40 метрах на південний захід від церкви, на хресті було мармурове янголя з крилами та напис «Спаси и сохрани». Кладовище було знесено в 1949 р. (могила не збереглася). Але за даними П.Т. Труньова, купця Верхньоудинська, дослідника життя декабристів у Сибіру, Я.М. Андрієвич помер 20 квітня від цинги: «В метрической книге В-Удинской Спасской церкви на 1840-й год, в 3 части об умерших под №38 значится: «Апреля 20 умер от болезни цынготной, а 22 того же апреля похоронен на кладбище при Вознесенской кладбищенской церкви государственный преступник Яков Максимович Андреевич, 42 лет. Обряд отпевания и погребения совершал священник Михаил Попов с дьячком Петром Решиковым». Погребение тела Я.М. Андреевича на Заудинском Вознесенском кладбище, по нашему мнению, объясняется тем, что в то время больница Иркутского приказа общественного призрения находилась за рекой Удой, на месте, где в настоящее время расположен кожевенно-пивоваренный завод и была переведена в город впоследствии, в 60-х годах прошлого столетия. Все наши поиски могилы Я.М. Андреевича, к сожалению, не увенчались успехом и предполагаемого памятника нигде на кладбище не оказалось. По словам заудинских жителей старожилов, умерших в больнице хоронили на западной стороне кладбища, около протоки р. Селенги под названием «Старицы», на песчаном месте, и впоследствии за отсутствием огорожи, почти все

могили их свирепствующими здесь весною сильными ветрами выдуло, причем, конечно, мог исчезнуть и памятник Андреевича» [7].

Повстанням Чернігівського полку завершився рух декабристів як політична дія в Україні, але декабризм, як ідеологія, продовжував існувати і після поразки повстання. Таким чином, повстання декабристів не стоїть окремо у світовому історичному процесі. Ідеї Товариства об'єднаних слов'ян у подальшому мали вплив на створення Україно-Слов'янського товариства (Кирило-Мефодіївське братство, напр. 1845 – на поч. 1846 р., Київ) Василем Білозерським, Миколою Гулаком, Миколою Костомаровим, Пантелеймоном Кулішем, Опанасом Маркевичем.

У грудні 1975 р. на честь 150-річчя повстання декабристів у Києві на фасаді заводу «Арсенал» по вулиці Січневого повстання, 30 (нині – вулиця Лаврська, 12) встановлено бронзову меморіальну дошку з барельєфним портретом Я. Андрієвича (ск. А. Білостоцький, арх. В. Гнездилов) (рис. 2).

ЛІТЕРАТУРА

1. История завода «Арсенал» имени В.И. Ленина / К.: Наукова думка, 1886. 560 с.
2. Энциклопедия Забайкалья [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.encycl.chita.ru/encycl/person/?id=262>
3. Звід пам'яток історії та культури України у 28-и томах / К., Кн. I, ч. I А–Л. – К., 1999. 564 с.
4. История завода «Арсенал» имени В.И. Ленина / К.: Наукова думка, 1886.– 560 с.
5. Нечкина М. В. Декабристы. Изд-е 2-е, исправленное и дополненное. М.: «Наука», 1982. 184 с.
6. Українська радянська енциклопедія. Т. 1. Вид-ня друге. К., 1977. С. 188. – 544 с.
7. Жалсараев Анатолий. Из истории Вознесенской церкви [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://old-ulan-ude.livejournal.com/214843.html>

Гоменюк В.М. Я.М. Андреевич и декабристское движение в Украине. В статье подаются сведения о жизни и деятельности Андреевича Якова Максимовича, дворянина из Переяславского уезда, потомка запорожских казаков, художника-любителя.

Ключевые слова: декабристы, восстание, Андреевич, каторга, декабристское движение.

Gomenyuk V.M. Ya.M. Andreevich and the Decembrist Movement in Ukraine. The article contains information about the life and activities of Andreevich Yakov Maximovich, a nobleman from Pereyaslav County, a descendant of Cossacks of Zaporizhzhia, an amateur artist.

Key words: Decembrists, insurrection, Andreevich, penal servitude, Decembrist movement.